

VÄXTLEVANDE SKALBAGGAR I VILSTA NATURRESERVAT

AV HÅKAN GUSTAFSON

VÄXTLEVANDE SKALBAGGARS MILJÖKRAV

En artrik flora är en förutsättning för en artrik växtlevande insektsfauna. Flertalet av de växtlevande skalbaggar är beroende av ett fåtal växtsläkten, några få växtarter eller som i många fall en enda växtart. Många skalbaggsarter är dessutom specialiserade på en viss åldersgrupp av sin värdväxt, t ex unga aspar. Djuren kan också ha stora krav på mikroklimatet (t ex värme och fuktighet där djuret befinner sig).

Om ett antal växtarter försvinner från ett område kan det betyda att hela insektspopulationer också utrotas. Men även förändringar i t ex en skogs slutenhets, vilka påverkar mikroklimatet, kan bli ödesdigra för vissa arter.

En lista över skalbaggsarter som för närvarande kan anses vara hotade i Sverige har sammanställts av Bengt Ehnström (Andersson m fl, 1987). Orsakerna till att de är hotade är skiftande för de olika arterna. För ett flertal av de växtlevande skalbaggar (exklusive de vedlevande) framstår dock igenplantering samt igenväxning av åker-, ängs- och hagmark som negativt.

SYFTE

Syftet med denna undersökning är att få vetskap om vilka växtlevande skalbaggar som finns i Vilsta naturreservat och vilka växter de är knutna till.

VILSTA NATURRESERVAT OCH DÄRI UNDERSÖKTA LOKALER

Vilsta naturreservat är beläget ca 2,5 km söder om Eskilstuna centrum och öster om Eskilstunaån. Reservatet avsattes 1974 för "Att bevara och vårda ett område av väsentlig betydelse för allmänhetens friluftsliv" (Parkkontoret, 1979). Området hyser också stora naturvärden, vilket påpekas av Rydberg (1986) i en botanisk undersökning av reservatet. Floran är på många håll rik och av stort skyddsvärde.

Huvuddelen av reservatet består av barrskog, men i den västra delen, på sluttningarna ned mot ån, tar lövskogen vid. Insamlingsarbetet har huvudsakligen bedrivits i dessa lövskogar samt i angränsande områden vilka beskrivs nedan:

Sluttningarna ned mot Eskilstunaån är bevuxna med ekskogar och lövblandskogar med varierande slutenhet. I lövblandskogarna är björk, asp, lönn, lind och även ek rikligt förekommande trädslag. På många håll bildar hasseln ett markant buskskikt. I de högst belägna delarna består fältskiktet huvudsakligen av lingon- och blåbärsris. Nedanför riset tar ett mera artrikt ört- och gräsdominerat fältskikt vid. I flera av de fuktiga partierna längs bäckar och surdrog dominerar fräken. På många lokaler, och särskilt i sydväst på Skjulsta äng, är inslaget stort av krävande lundväxter såsom vårärt och lungört.

Mitt i lövskogsbältet höjer sig Skjulstaberget vars västsida stupar brant mot Eskilstunaån. Hjässan består av hållmark bevuxen med rönn, oxel, björk, ek och tall i klippskrevorna. På den solbelysta sydslutningen växer flera värmekrävande örter.

Nedanför lövskogsslutningen utbreder sig på sina håll alsumpskogar och sankängar som gränsar till ån. Sankängarna är till stora delar bevuxna med videbuskage. Fältskiktet är relativt artfattigt i dessa områden.

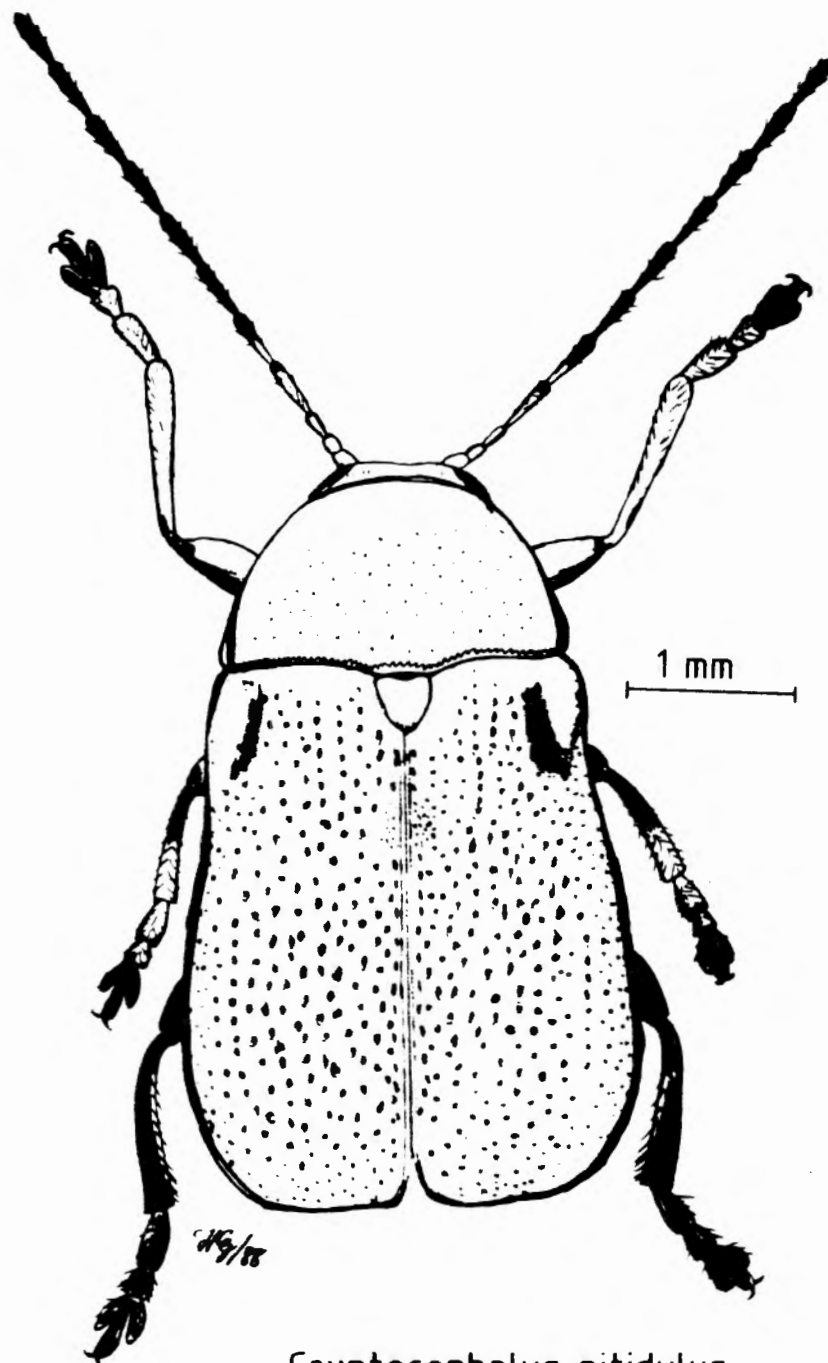
Zacladus geranii
på Geranium sylvaticum

Sid.6 Vilsta forts...

METODER OCH BEGRÄNSNINGAR

Fr o m 1987-05-02 t o m 10-29 har jag besökt reservatet 16 gånger. Jag har plockat djur direkt från vegetationen, håvat i vegetationen och skakat buskar och trädgrenar.

Undersökningen omfattar skalbaggar av familjerna Chrysomelidae (bladbaggar), Bruchidae (bönbaggar), Anthribidae (plattnosbaggar), Nemonychidae, Attelabidae (rullvivlar), Apionidae (spetsvivlar) och Curculionidae (egentliga vivlar).

Cryptocephalus nitidulus

Dessa grupper hyser flertalet av våra skalbaggar som lever av mjuka växtdelar. Men även andra födoval förekommer, vissa arter är t ex vedlevande. Som bestämningslitteratur har jag använt Landin (1971), Lindroth (1967), Hansen (1929) och Hansen (1965).

FUNNA ARTER

Det undersökta området visade sig hysa en artrik växtlevande skalbaggsfauna. Drygt en sjättedel av alla från Södermanland kända arter hittades. I tabell 1 redovisas funna arter tillsammans med de värdväxter som i litteraturen anges vara de viktigaste. Trots att undersökningen inte är kvantitativt inriktad har jag gjort en bedömning av vilka arter som i området är allmänna (a) och tämligen allmänna (ta). Undersökningen har dock pågått alltför kort tid för att få en uppfattning om vilka arter som är sällsynta. De arter som jag endast gjort enstaka fynd av är därför markerade med "e".

Tabell 1. Växtlevande skalbaggar funna i Vilsta naturreservat under 1987. Nomenklaturen och systematiken för skalbaggar följer Lundberg (1986). Växterna följer Krok & Almquist (1984). a = allmän, ta = tämligen allmän, e = enstaka fynd. Uppgifter om huvudsakliga värdväxter är hämtade ur Hansen (1927), Hansen (1965), Landin (1971) och Lindroth (1967).

	Uppskattad abundans	Huvudsakliga värdväxter	Anmärkning
CHRYSOMELIDAE			
<i>Zeugophora subspinosa</i>	e	<i>Populus</i>	
<i>Clytra quadripunctata</i>	e	(larvutveckling i myrstackar)	
<i>Cryptocephalus nitidulus</i>	e	<i>Betula</i> , <i>Salix</i>	
C <i>parvulus</i>	e	<i>Betula</i>	
C <i>punctiger</i>	ta	<i>Betula</i>	
C <i>labiatus</i>	e	<i>Betula</i> , <i>Alnus</i> , <i>Salix</i> , <i>Quercus</i>	1 ex funnet på <i>Corylus avellana</i>
<i>Chrysolina polita</i>	e	<i>Mentha</i>	1 ex funnet på <i>Lycopus europaeus</i>
C <i>staphylea</i>	e	(okänt)	
C <i>varians</i>	ta	<i>Hypericum</i>	
C <i>geminata</i>	e	<i>Hypericum</i>	
<i>Hydrothassa marginella</i>	ta	<i>Ranunculus</i> , <i>Caltha palustris</i>	
<i>Plagiodera versicolora</i>	e	<i>Salix</i>	
<i>Chrysomela populi</i>	e	<i>Populus</i>	
<i>Gonioctena viminalis</i>	e	<i>Salix</i>	
G <i>quinquepunctata</i>	ta	<i>Sorbus aucuparia</i>	Flera ex funna på <i>Prunus padus</i>
<i>Phratora vulgatissima</i>	e	<i>Salix</i>	
P <i>vitellinae</i>	e	<i>Salix</i> , <i>Populus</i>	
P <i>atrovirens</i>	a	<i>Populus tremula</i>	
<i>Galerucella nymphaeae</i>	e	<i>Nuphar lutea</i> , <i>Nymphaea alba</i>	
G <i>calmariensis</i>	e	<i>Lythrum salicaria</i>	
G <i>tenella</i>	a	<i>Filipendula ulmaria</i>	
<i>Lochamaea caprea</i>	e	<i>Salix</i> , <i>Betula</i>	
<i>Galeruca tanaceti</i>	e	<i>Achillea millefolium</i> (samt flera olika ängsväxter)	
<i>Phyllotreta undulata</i>	a	BRASSICACEAE	
<i>Aphthona lutescens</i>	e	<i>Lythrum salicaria</i>	
A <i>nonstriata</i>	a	<i>Iris pseudacorus</i>	
<i>Longitarsus brunneus</i>	ta	(okänt)	
<i>Altica</i> sp	e		
<i>Batophila rubi</i>	e	<i>Rubus idaeus</i> , <i>R. caesius</i> , <i>Fragaria vesca</i>	

Sid.8 Vilsta forts...

Lythrarria salicariae	e	Lysimachia vulgaris
Derocrepis rufipes	ta	Vicia, Lathyrus
Crepidodera fulvicornis	a	Salix
C nitidula	e	Populus tremula
Mantura chrysanthemi	ta	Rumex acetosella
Chaetocnema concinna	e	Rumex, Polygonum
C hortensis	ta	POACEAE
Cassida viridis	e	LAMIACEAE
C vibex	ta	Cirsium arvense, C palustre Centaurea, Tanacetum vulgare

BRUCHIDAE

Bruchus atomarius	ta	FABACEAE
-------------------	----	----------

ANTHRIBIDAE

NEMONYCHIDAE

ATTELABIDAE

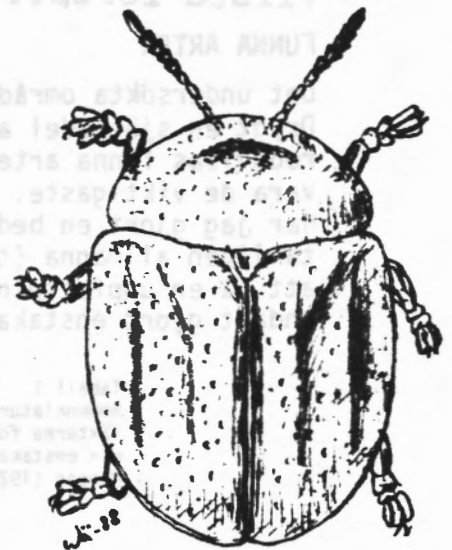
Caenorhinus tomentosus	e	Salix, Betula
C aequatus	ta	Prunus spinosa, Crataegus Flera ex funna på Sorbus aucuparia
Rhynchites cupreus	ta	Sorbus aucuparia
Bytiscus populi	e	Populus tremula
Deporaus betulae	e	Betula, Alnus, Corylus avellana
Apoderus coryli	ta	Corylus avellana, Alnus 1 ex observerat gnacande på blad av Betula.

APIONIDAE

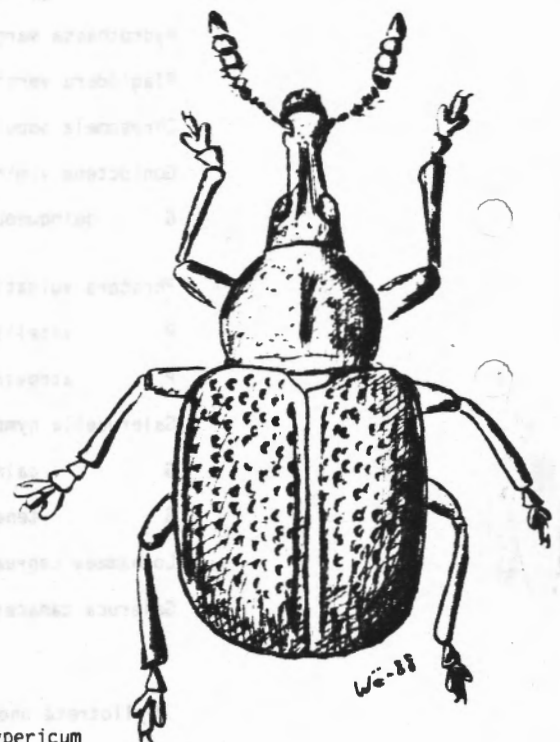
Apion curtirostre	ta	Rumex
A ebeninum	e	FABACEAE
A loti	ta	Lotus
A punctigerum	e	Vicia
A simile	ta	Betula
A ervi	ta	Lathyrus pratensis, Vicia hirsuta
A cerdo	ta	Lathyrus pratensis, Vicia cracca
A gracilipes	a	Trifolium medium
A dichroum	e	Trifolium
A apricans	a	Trifolium
Nanophyes marmoratus	e	Lythrum salicaria

CURCULIONIDAE

Otiorhynchus ovatus	e	(rötter av div växter)	2 ex på Hypericum
O ligustici	e	(div låga växter)	
Phyllobius argentatus	ta	Corylus avellana	
P viridicollis	ta	Salix	

Cassida viridis L.

Bytiscus populi ♀

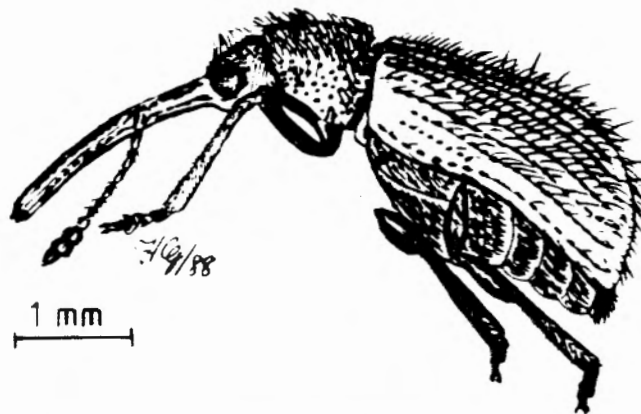
<i>Polydrusus cervinus</i>	ta	(div träd och buskar)	
P <i>pilosus</i>	e	Sorbus, Betula	
P <i>undatus</i>	ta	Betula	3 ex funna på Acer platanoides
P <i>mollis</i>	e	Betula, Salix	
<i>Sciaphilus asperatus</i>	e	(div låga växter och buskar)	
<i>Brachysomus echinatus</i>	ta	(okänt)	
<i>Barypeithes pellucidus</i>	e	Ranunculus bulbosus, Veronica chamaedrys	
<i>Strophosoma capitatum</i>	a	(div träd och buskar)	
<i>Sitona lineatus</i>	e	Trifolium, Medicago sativa	
S <i>sulcifrons</i>	ta	Trifolium	
S <i>ambiguus</i>	a	FABACEAE	
S sp	e		
<i>Hypera nigrirostris</i>	e	Trifolium	
<i>Thryogenes festucae</i>	ta	Scirpus lacustris, Carex	
<i>Notaris acridulus</i>	a	Glycera maxima	
<i>Dorytomus rufatus</i>	e	Salix	1 ex funnet på Acer platanoides
<i>Cionus tuberculatus</i>	ta	Scrophularia nodosa	
<i>Tychius quinquepunctatus</i>	ta	Vicia	
T <i>bicirostris</i>	e	FABACEAE	
<i>Anthonomus pedicularius</i>	e	Crataegus	
A <i>rubi</i>	ta	ROSACEAE	
<i>Curculio salicivorus</i>	ta	Salix	
<i>Rhynchaenus iota</i>	e	Myrica gale, Salix, Ainus, Populus	1 ex funnet på Betula
R <i>ruscii</i>	e	Betula	
R <i>decoratus</i>	ta	Salix	
R <i>salicis</i>	e	Salix	
R <i>stigma</i>	e	Salix, Betula, Corylus avellana	
<i>Miarus campanulae</i>	e	Campanula	
<i>Anoplus plantaris</i>	e	Ainus, Betula	
<i>Magdalis ruficornis</i>	e	Prunus, Crataegus	
<i>Hylobius abietis</i>	e	Picea, Abies	
<i>Rhinoncus perpendicularis</i>	e	Polygonum	
R <i>ininspectus</i>	e	Polygonum amphibium	
<i>Rutidosomus globulus</i>	e	Populus	
<i>Tapinotus sellatus</i>	e	Lysimachia	
<i>Coeliodes dryados</i>	e	Quercus	
C <i>ruber</i>	ta	Quercus	
C <i>erythroleucos</i>	e	Quercus	
<i>Thamnicolus viduatus</i>	e	Stachys palustris	
<i>Zacladus geranii</i>	a	Geranium	
<i>Orobitis cyaneus</i>	e	Viola	

Trots den rika fångsten förekommer det med all säkerhet många flera arter i området. Bara det faktum att jag vid varje besök fann nya arter visar att denna undersökning är alldeles för liten för att ge en rättvis bild av områdets fauna. En fullständig vetskap om vilka djur som lever i reservatet är dock nära nog omöjlig att få. En av svårigheterna är att många arter bara under en kort tid av året uppträder som fullbildade. Den rikliga nederbörden och den låga temperaturen under sommaren medförde säkert att många arter var ovanligt svåra att finna denna säsong.

INTRESSANTA ARTER

Inte någon av de funna arterna betecknas för närvarande som hotade i vårt land (Andersson m fl, 1987). Några av arterna vill jag dock presentera närmare på grund av deras begränsade utbredning i Sverige (Lundberg, 1986) eller deras speciella värdväxter.

Chaenorhinus aequatus är en i Sverige sydlig och sydöstlig art. Som nordligast är den funnen i Västmanland och Uppland. Arten visade sig förekomma på ett flertal av rönnarna uppe på Skjulstaberget. I litteraturen anges den leva på slån och hagtorn, men uppe på Skjulstaberget tycks den alltså vara knuten till rönn.

Chaenorhinus aequatus

I lövskogens örtrika fältskikt fann jag två exemplar av Apion punctigerum. Datumet var 1987-06-18. Arten är sydlig och är i Sverige, förutom i Gästrikland, bara funnen i spridda landskap upp till Mälardalen. Djuret är beroende av vicker-arter.

Apion gracilipes visade sig vara rikligt förekommande i lövskogens örtrika fältskikt. Arten är i Norden endast känd från Sverige och Finland. I Sverige är den rapporterad från Skåne till södra Norrland med flera landskapsluckor där emellan. Arten är beroende av skogsklöver.

På samtliga bestånd av flenört som jag studerade förekom Cionus tuberculosus. Skalbaggen är känd från spridda landskap från Skåne och upp till Värmland - Uppland samt från Ångermanland.

Rhynchaenus iota är enligt litteraturen knuten till al, poppel, asp, pors och olika videarter. Trots att skalbaggen kan leva på många växtarter är den i Sverige endast rapporterad från Skåne till Dalarna med flera landskapsluckor där emellan. 1987-09-01 fann jag ett exemplar på en liten björk uppe på Skjulstaberget.

I örtvegetationen under en ek, i närheten av sankare marker, påträffade jag 1987-10-02 ett exemplar av Rhinoncus perpendicularis. Arten är i Sverige rapporterad från Skåne i söder till mälardalens län i norr. Skalbaggen är bunden till olika arter av släktet Polygonum. Eftersom R perpendicularis här i Södermanland lever nära sin nordgräns kan populationer här vara känsliga.

I vegetationen utefter en stig i en alsumpskog fann jag ett exemplar av Tapinotus sellatus. Fynddagen var 1987-07-07. I Sverige är skalbaggen funnen från Skåne i söder till mälardalens län i norr. Djuret är knutet till olika arter av släktet Lysimachia, bl a videört och topplösa.

Tre av de funna skalbaggsarterna har ek som sin enda kända värdväxt. Samtliga tillhör vivelssläktet Coeliodes, nämligen C dryados, C ruber och C erythroleucos. 1987-06-06 fann jag ett exemplar av C dryados och fyra exemplar av C ruber. 1987-06-18 fann jag ett exemplar av C erythroleucos.

SLUTORD

Den artrika växtlevande skalbaggsfaunan understryker att Vilsta naturreservat förutom sin betydelse för allmänhetens friluftsliv även har stora naturvärden som är viktiga att skydda. Det är av stor vikt att reservatets skötsel anpassas med hänsyn till den lägre faunan och då inte minst den växtlevande skalbaggsfaunan.

TACK

Ett tack till Länsstyrelsen i Södermanlands län för tillstånd att samla insekter i reservatet.

LITTERATUR

- Andersson, H, Coulianos, G-C, Ehnström, B, Hammarstedt, O, Imby, L, Janson, L-Å, Lindelöv, A & Waldén, H W 1987: Hotade evertebrater i Sverige. Entomologisk tidskrift 108: 65-75.
- Hansen, V 1927: Danmarks fauna 31, Biller VII, Bladbiller og bønnebiller, G E C Gads forlag København.
- Hansen, V 1965: Danmarks fauna 69, Biller XXI, Snudebiller, G E C Gads forlag, København.
- Krok, TH O B N & Almquist, S 1984: Svensk flora, Fanerogamer och ormbunksväxter, 26:e upplagan, Esselte studium, Uppsala.
- Landin, B-O 1971: Fältfauna/Insekter 2:2, Natur och kultur, Stockholm.
- Lindroth, C H 1967: Våra skalbaggar del II, 4:e upplagan, Albert Bonniers förlag, Stockholm.
- Lundberg, S 1986: Catalogus coleopterorum Sueciae, Entomologiska föreningen i Stockholm.
- Parkkontoret, 1979: Skötselplan för Vilsta naturreservat, Eskilstuna kommun.
- Rydberg, H 1986: VILSTA Botanisk undersökning av ett naturreservat, Länsstyrelsen i Södermanlands län.